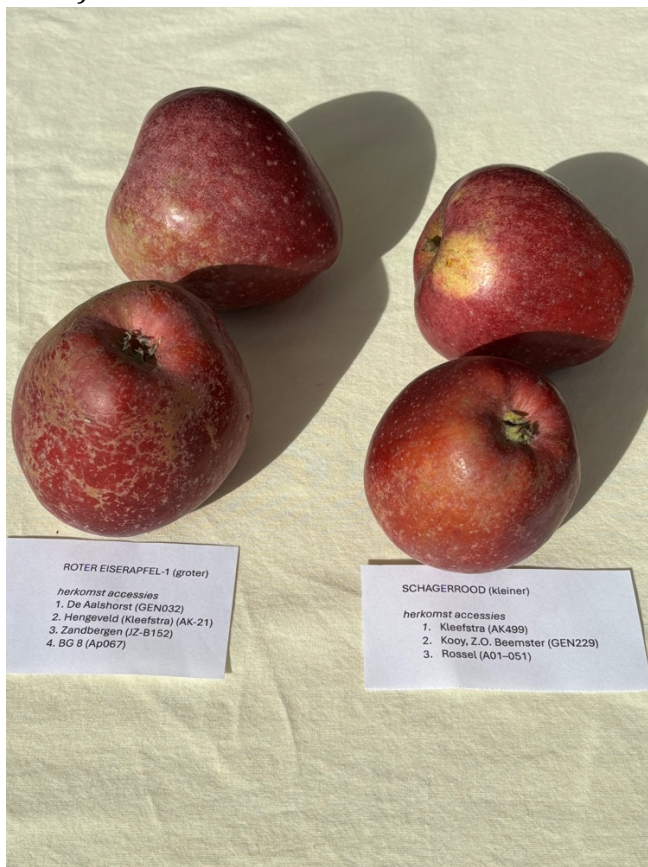

Het verhaal van de Paradijs-appels

Gedurende de afgelopen decennia hebben we in onze oostelijke regio van Nederland diverse oude appelbomen aangetroffen die lokaal werden aangeduid met de Nedersaksische naam *Pediezen*, *Bediezen* (Paradijzen, Paradijs-appels). Al meteen bleek dit geen naam van één bepaald ras te betreffen. De naam *Pediezen* bleek een typisch voorbeeld van een *homoniem*, een naam die bijvoorbeeld in Oosten van Nederland voor ten minste vijf verschillende appelrassen wordt gebruikt. Van drie daarvan, een appel onder de lokale naam *Alluunderke*, één die veel weg heeft van de Court Pendu Rouge (Court Pendu Rose?), en één die later als Reinette d'Armorique werd geïdentificeerd, maar waarover verschillen van opinie bestaan of dit de correcte naam is.

De twee overige, overigens in de volksmond kennelijk niet onderscheiden appels en meer algemeen als *Pediezen* benoemde appels, bleken in meerdere, of mindere mate met elkaar overeen te komen in beschrijvingen in de bekende Nederlandse pomologische boekwerken: als Dubbele Rode Winter Paradijs-appel, in Pomologia (Johann Hermann, Knoop 1758), als Dubbele Zure Paradijs, in De Nederlandsche Boomgaard (Boskoop, 1864), en als IJzerappel, en Enkele Paradijs, in Pomologia Batava (Mathieu van Noort, 1830).

Ze zijn begrijpelijk, vanwege hun bij rijpheid sterk overeenkomende donker-bruin-paarse vruchtkleur en vele lichte en opvallende schilstippen, maar ook hun uitzonderlijk lange houdbaarheid, een bron van verwarring gebleken, zowel bij de bevolking, alsook in de pomologische literatuur, ook die in Duitsland. Beide typen zijn bovendien uitgesproken laat plukrijp.

Toch bleken er wel twee duidelijk van elkaar te onderscheiden typen, waarbij een meer typisch conisch hoog-gevormd en duidelijk groter dan de andere die min of meer bolrond, ook wel platrond, maar soms ook wel licht conisch gevormd is.

Merkwaardig genoeg blijkt o.a. uit de beschrijving van de Dubbele Zure Paradijs in de Nederlandse Boomgaard (Boskoop, 1864) niet dat samenstellers zich bewust waren van het bestaan van twee verschillende rassen.

Beide blijken ook in Duitsland en andere landen in Europa, waar beide kennelijk van oudsher voor kwamen en onder diverse namen nog te vinden zijn, vaak niet ondubbelzinnig onderscheiden.

Wij hadden het hoog-gevormde, meer conische gevormde en in de regel grotere type *Pediezen* de naam Dubbele Zure Paradijs (Dubbele Rode Winter Paradijs-appel) toegekend op grond van een beschrijving met afbeelding in Pomologia (Johann Hermann Knoop, 1758)

Het andere, meer ronde type *Pediezen*, dat wij ook in onze oostelijke regio hebben aangetroffen, verschilt daar zeer duidelijk van. Dit type komt ook niet overeen met Knoop's beschrijving. Aan dat type hebben wij op grond van verschillende, overigens in dit opzicht weinig verhelderende beschrijvingen in Duitse pomologische publicaties, o.a. van Oberdieck, in eerste instantie de naam Roter Eiserapfel gehecht (Illustriertes Handbuch der Obstkunde, Vierter Band: Aepfel, Lucas, F. & Johann Georg Konrad Oberdieck, 1875). Maar, vanwege het feit dat ze duidelijk kleiner van formaat, en ook anders van vorm (platrond, i.p.v. hoog-gevormd)) is dan de Dubbele (Enkele) Zure Paradijs, hadden we deze appel in het verleden echter ook wel met de naam Enkele Paradijs aangeduid, n.a.v. de beschrijving in Pomologia Batava (Mathieu van Noort, 1830).

Zowel in de oude Duitstalige pomologische literatuur (Oberdieck, Diel, Lucas), als in meer recente beschrijving

(<https://obstsortenerhalt.de/obstart/details/26437#fullsize>) blijkt aan de appel die wij als de Dubbele Zure Paradijs beschouwen, vrij algemeen de naam Roter Eiserapfel is verbonden. Overigens blijkt ze in het noorden van Duitsland, ook wel onder het synoniem Roter Krieger bekend te staan.

Van een appel onder de naam de Pomme de Rose, die in België voor blijkt te komen en kennelijk wijdverbreid was in de Haspengauw, in het oosten van België, is kennelijk ook wel gedacht dat het de Roter Eiserapfel zou kunnen zijn (Hoogstamfruitbomen in Limburg Deel II - APPELS, Ludo Royen & Paul Van Laer, 20...). Onduidelijk is of hier de Roter Eiserapfel wordt bedoeld, of het onderhavige kleinere, platronde type betreft.

Het gebruik van elkaars synoniemen bij deze appels (feitelijk dus falso's) heeft helaas tot aanzienlijke verwarring geleid in de literatuur. Het heeft ook gemaakt dat wij lang in dubio verkeerden hoe wij hier qua naamgeving in onze situatie met de *Pediezen* (Paradijs-appels) mee om dienden te gaan.

Een en ander betekent wel dat onze Dubbele Zure Paradijs, hierbij de heersende opvattingen in de Duitse pomologische literatuur en andere publicaties volgende, met het Duitse synoniem ('*geoniem*') Roter Eiserapfel aangeduid kan worden.

Maar het betekent ook dat wij voor het meer ronde type, en tot dusver vaak kennelijk niet als een ander ras onderkende appel, waarvoor wij eerder ook de naam Enkele Paradijs, en later ook wel Roter Eiserapfel hadden gebruikt, geen passende naam meer hebben.

Maar er blijkt pas enkele jaren geleden een kennelijk regionaal in het Rijnland voorkomende appel te zijn beschreven onder de naam Moseleisenapfel, waar ons platronde type Paradijsappel veel overeenkomst mee vertoont (Lokale und regionale Obstsorten im Rheinland, Hans Joachim Bannier, ongedateerd).

Genetisch onderzoek zal hierbij naar verwachting uitkomst kunnen bieden of we hier inderdaad met deze appel te maken hebben.

De grootschalige genetische analyse (SNP'21) die in 2021/'22 werd uitgevoerd, heeft inmiddels al enige onverwachte, maar zeer verhelderende resultaten opgeleverd. Deze werd uitgevoerd met appel-accessies uit diverse grote Nederlandse collecties en de appelcollectie in beheer bij het Centrum voor Genetische Bronnen (CGN) van Wageningen Universiteit en Research, te Randwijk. Wat mijn eigen ingebrachte accessies betreft, helaas nog met uitzondering van onze veronderstelde Moseleisenapfel. Het zou interessant om ook de afstammingsgegevens van deze Paradijs-appel te kennen.

Zo bleken de volgende accessies identiek te zijn in SNP'21 en kennelijk overeen te komen met de onder de naam Roter Eiserapfel, weergegeven in TABEL 1, en onder MUNQ-code 877 in de INRAe database aangeduide appel.

Uit een vergelijking van MUNQ-codes die tot dusverre zijn opgenomen in de INRAe database blijkt dit type Paradijs-appel in heel Europa voor te komen.

TABEL 1

TABEL 1									
MUNQ 877	Dubbele Zure Paradijs/ Roter Eiserapfel					triploïde			
ouders		Unknown Founder 53 X Unknown Founder 21							
accessies	1	Auke Kleefstra	AK521		herkomst	Boomkwekerij Hengeveld, Aalten-Lintelo			
	2	CGN	GEN032		herkomst	kasteel de Aalshorst, Dalfsen			
	3	Boomgaard 8	Ap 067		herkomst	?			
	4	Jan Zandbergen	JZ-B152		herkomst	?			

Daarentegen kwamen als Schagerrood, onder MUNQ-code 9488, de volgende accessies naar voren:

TABEL 2

TABEL 2																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																									
---------	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Als een van de opvallendste en onverwachte onverwachte bevindingen kwam ook mijn eerder als Dubbele Zure Paradijs geïdentificeerde accessie (Ros01-051) als Schagerrood naar voren.

Uit een vergelijking van MUNQ-codes die tot dusverre zijn opgenomen in de INRAe lijst is gebleken dat dit type vooralsnog uniek is. Het is kennelijk tot dusverre nog niet elders in Europa gevonden, c.q. als zodanig herkend.

In een eerdere vergelijking ('23) van de betreffende appels bleek dat de Schagerrood, wat vruchtkenmerken betreft, zeer sterke overeenkomsten vertoont met onze Paradijs-accessie, Ros01-051, de tot dusverre onder de naam Dubbele Zure Paradijs gekende appel. Naderhand is deze identiek gebleken aan nog enkele andere accessies, zoals weergegeven in TABEL 2. We waren er destijds daarom van uit gegaan dat de Schagerrood in feite een Dubbele Zure Paradijs was.

Niet onverwacht bleken de Dubbele, zowel als de Enkele Zure Paradijs, beide triploïde rassen te zijn. Bovendien bleken beide één zelfde, vooralsnog niet met zekerheid geïdentificeerd ouder-ras te delen.

Een nauwkeurige en in september '24 gelijktijdig uitgevoerde vergelijking van genoemde Paradijs-accessies, opgenomen in de CGN-collectie te Randwijk, heeft toch weer geheel nieuwe, verhelderende resultaten opgeleverd. Hierbij bleek tussen de Dubbele Zure Paradijs-appel accessies, niet alleen wat betreft genetisch onderscheid, dus verschil in ras, maar ook een onmiskenbaar verschil in vruchtgrootte en in mindere mate enkele andere vruchtkenmerken, te bestaan.

Tot dusver was kennelijk nooit opgemerkt, c.q. aangetoond, dat er van de Dubbele Zure Paradijs, inderdaad, zoals trouwens al wel door Johann Hermann Knoop in Pomologia (1758) was vermeld, een kleinere, kennelijk moeilijk te onderscheiden variant, de Enkele Zure Paradijs (Enkele Rode Winter Paradijs-appel), bleek voor te komen.

Het waren de unieke omstandigheden van zij aan zij teelt, onder min of meer identieke groeiomstandigheden van de CGN-collectie te Randwijk, die ons ons in staat stelden om beide typen te onderscheiden en onmiskenbaar als twee typen te onderkennen.

Het betekent dat de kleinere vorm van de Dubbele Zure Paradijs in mijn, zowel als de in de POM-collectie, zowel als de andere als Schagerrood gekende appels, zeer waarschijnlijk de echte Enkele Zure Paradijs is (Pomologia, J.H. Knoop, 1758), vertegenwoordigen. Deze waren, voor zover wij weten, in de ons bekende pomologische literatuur later niet meer als zodanig herkend en/of onderscheiden.

Een en ander betekent ook dat zowel onze Dubbele (o.a. acc. no: GEN032), als de Enkele Zure Paradijs (Ros01-051), hierbij de gangbare opvattingen in de Duitse pomologische literatuur volgende, voorlopig beide nog met de naam Roter Eiserapfel aangeduid dienen te worden. En wel omdat daarvoor zover wij weten, tot dusver nog geen verschil is herkend, c.q. onderscheid is gemaakt.

Maar, er valt daarnaast veel voor te zeggen om in onze situatie, hierbij Johann Hermann Knoop volgende, voor Schagerrood, de oudste, in de Nederlandse pomologische literatuur beschreven naam Enkele Rode Winter Paradijs-appel te gebruiken.

Maar dit betekent ook dat wij voor het kleiner, plat-ronde type, en kennelijk tot dusver vaak niet als een apart ras onderkende appel, waarvoor wij eerder ook de naam Enkele Zure Paradijs, en later Roter Eiserapfel hadden gebruikt, geen passende naam hebben. Toekomstig genetisch onderzoek zal hierin wellicht uitkomst bieden en wellicht aan kunnen tonen dat we hier mogelijk met de pas vrij recent beschreven Moseleisenapfel te maken hebben.

De conclusie die hieruit getrokken kan worden is ook dat wij in onze Nederlandse situatie voor de Schagerrood de naam Enkele Zure Paradijs dienen te gebruiken, met dien verstande dat men er wel als geldig synoniem de naam Schagerrood bij vermeldt, omdat deze naam in het verleden wel van toepassing was op deze appel.

Ook bleek uit de recente beoordeling van de appel die onder de naam Lentse Rode de Randwijk-collectie was opgenomen dat deze qua vruchtkenmerken niet overeenkomt met de Schagerrood. Het ontkracht de veronderstelling geponeerd in Nederlandse Fruitsoorten (Heidemij-serie, 1942), dat de Lentse Rode identiek zou kunnen zijn aan de Schagerrood, de appel die wij nu als de verloren gewaande Enkele Zure Paradijs beschouwen. Het vruchttype, en m.n. ook vruchtkleur van de in de appel-collectie in Randwijk voorkomende appels onder de naam Lentse Rode wijkt namelijk sterk af van dat van de Enkele en Dubbele Zure Paradijs.

Tot slot, lijkt het erop dat de Belgische appel onder de naam Pomme de Rose vanwege genoemde gelijkenis met de Paradijs-appels, inclusief onze ronde Paradijs-appel, mogelijk identiek is aan Moseleisenapfel (Alte und Neue Obstsorten im Rheinland, Hans Joachim Bannier, ca. 2020).

Uit de INRAe lijst met unieke genetische codes, van appelrassen, elk met een eigen unieke genetische samenstelling, waarin tot dusverre meer dan 26.000 appel-accessies, zijn opgenomen, bleek dat een appel onder de naam Moseleisenapfel (MUNQ5570) voorkomt in de collectie van het Julius Kuhn Institute (Dld.). Daarmee zullen we in de in staat zijn om in toekomst, o.a. middels genetisch vergelijking met dit referentie-ras, de relatie tot die appel vast te stellen.

Mogelijk zal daarmee ook heersende verwarring wat betreft naamgeving van onze, zo genoemde plat-ronde Paradijs-appel, alsook van Pomme de Rose, en wellicht evenzo van

eerdergenoemde Court Pendu Rouge en Reinette d'Armorique, tot het verleden gaan behoren.

Hennie Rossel,

met zeer gewaardeerde kritische inbreng van Thijs Jostmeijer (POMVNH)